DOMSTOLENS DOM

28. september 1999 *

I sag C-440/97,

angående en anmodning, som Cour de cassation (Frankrig) i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

GIE Groupe Concorde m.fl.

mod

kaptajnen på skibet »Suhadiwarno Panjan« m.fl.,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 5, nr. 1, i konventionen af 27. september 1968 (EFT 1978 L 304, s. 17), som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1, og — den ændrede tekst — s. 77), ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 388, s. 1) og ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 285, s. 1),

* Processprog: fransk.

har

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten, G.C. Rodríguez Iglesias, afdelingsformændene P.J.G. Kapteyn, J.-P. Puissochet, G. Hirsch og P. Jann (refererende dommer) samt dommerne J.C. Moitinho de Almeida, C. Gulmann, J.L. Murray, D.A.O. Edward, H. Ragnemalm, L. Sevón, M. Wathelet og R. Schintgen,

generaladvokat: D. Ruiz-Jarabo Colomer

justitssekretær: R. Grass,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— GIE Groupe Concorde m.fl. ved advokat med møderet for Conseil d'État og Cour de cassation Didier Le Prado

— Pro Line Ltd og Sveriges Angarts Assurans Forening ved advokat med møderet for Conseil d'État og Cour de cassation Jean-Christophe Balat

— den franske regering ved kontorchef Kareen Rispal-Bellanger, Afdelingen for Internatonal Økonomisk Ret og Fællesskabsret, og fuldmægtig Frédérik Million, begge Juridisk Tjeneste, Udenrigsministeriet, som befuldmægtigede

— den tyske regering ved kontorchef Rolf Wagner, Forbundsjustitsministeriet, som befuldmægtiget

— den italienske regering ved afdelingschef, professor Umberto Leanza, Juridisk Tjeneste, Udenrigsministeriet, som befuldmægtiget, bistået af statens advokat, Oscar Fiumara

— Det Forenede Kongeriges regering ved Assistant Treasury Solicitor John E. Collins, som befuldmægtiget, bistået af Lionel Persey, QC

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved juridisk konsulent José Luis Iglesias Buhigues og Xavier Lewis, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 15. december 1998 er afgivet mundtlige indlæg af den franske regering, af den italienske regering, af Det Forenede Kongeriges regering og af Kommissionen,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 16. marts 1999,

afsagt følgende

Dom

1 Ved dom af 9. december 1997, indgået til Domstolen den 29. december 1997, har Cour de cassation i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, forelagt et præjudicielt spørgsmål om fortolkningen af artikel 5, nr. 1, i konventionen (EFT 1978 L 304, s. 17), som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1, og — den ændrede

tekst — s. 77), ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 388, s. 1) og ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 285, s. 1, herefter »Bruxelles-konventionen«).

2 Spørgsmålet er blevet rejst i en sag, som føres mellem på den ene side syv forsikringsselskaber og GIE Groupe Concorde, Paris, som ledende assurandør (herefter under ét »forsikringsselskaberne«) og på den anden side kaptajnen på skibet »Suhadiwarno Panjan«, Pro Line Ltd (herefter »Pro Line«), Hamburg (Tyskland), og fire andre sagsøgte, henholdsvis indkærede og indstævnte. Baggrunden for sagen er, at der ved leveringen af en ladning kartoner indeholdende flasker med vin blev konstateret skade på godset efter en søtransport.

Bruxelles-konventionen

3 Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, har følgende ordlyd:

»En person, der har bopæl på en kontraherende stats område, kan sagsøges i en anden kontraherende stat:

1) i sager om kontraktforhold, ved retten på det sted, hvor den pågældende forpligtelse er opfyldt eller skal opfyldes; i sager vedrørende individuelle arbejdskontrakter, er dette sted der, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde ...«

Hovedsagen

4 I havnen i Le Havre (Frankrig) blev kartoner, som indeholdt flasker med vin, lastet i containere og bragt om bord på skibet »Suhadiwarno Panjan« med henblik på transport ad søvejen til havnen i Santos (Brasilien) med Pro Line. På bestemmelsesstedet blev det konstateret, at ladningen var beskadiget, og at der forelå en manko.

5 Forsikringsselskaberne betalte erstatning til modtageren. De indtrådte herved i modtagerens rettigheder, og ved stævning af 22. september 1991 anlagde de erstatningssag bl.a. mod skibets kaptajn og Pro Line ved Tribunal de commerce du Havre, som ved afgørelse af 3. januar 1995 erklærede sig inkompetent.

6 Forsikringsselskaberne kærede afgørelsen vedrørende kompetencespørgsmålet til Cour d'appel de Rouen, som ved dom af 24. maj 1995 stadfæstede førsteinstansens afgørelse om, at den savnede kompetence. Som begrundelse herfor udtalte Cour d'appel bl.a., at Le Havre ikke var opfyldelsesstedet for transportkontrakten.

7 Forsikringsselskaberne indbragte Cour d'appels dom for Cour de cassation, idet de gjorde to anbringender gældende. Det første anbringende har Cour de cassation forkastet. Forsikringsselskabernes andet anbringende er, at Cour d'appel med urette har fundet, at opfyldelsesstedet for transportforpligtelsen ikke var Le Havre, uden at retten forinden har søgt at fastlægge, hvilken lov der gælder for transportkontrakten.

8 Cour de cassation har henvist til, at Domstolen i dom af 6. oktober 1976 (sag 12/76, Tessili, Sml. s. 1473) har fastslået, at det sted, hvor forpligtelsen er opfyldt eller skal opfyldes, i Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1's forstand, skal bestemmes i henhold til den lov, der er anvendelig på den omtvistede forpligtelse i medfør af lovkonfliktreglerne for den ret, sagen er indbragt for, idet denne lov kan omfatte bestemmelserne i en international konvention, der indeholder en uniform lov (dom af 29.6.1994, sag C-288/92, Custom Made Commercial, Sml. I, s. 2913), medmindre parterne selv har fastlagt opfyldelsesstedet ved en aftale,

der er gyldig i henhold til den nationale lovgivning, der finder anvendelse på kontrakten (dom af 17.1.1980, sag 56/79, Zelger, Sml. s. 89). Cour de cassation har dog fundet anledning til at anmode Domstolen om at tage stilling til, om ikke man kan nå frem til en selvstændig fællesskabsretlig løsning.

9 På denne baggrund har Cour de cassation besluttet at udsætte sagen og at anmode Domstolen om

»med henblik på anvendelsen af konventionens artikel 5, nr. 1, ... [at afgøre], om det sted, hvor forpligtelsen er opfyldt eller skal opfyldes, i bestemmelsens forstand, skal bestemmes i henhold til den lov, der er anvendelig på den omtvistede forpligtelse i medfør af lovkonfliktreglerne for den ret, sagen er indbragt for, eller om de nationale retter ikke skal fastlægge opfyldelsesstedet for forpligtelsen ved på grundlag af arten af det kontraktforhold, forpligtelsen udspringer af, og omstændighederne i det konkrete tilfælde at finde frem til det sted, hvor ydelsen faktisk er blevet erlagt eller skulle erlægges, uden at de skal henholde sig til den lov, der er anvendelig på den omtvistede forpligtelse i medfør af de lovkonfliktregler, der gælder for dem.«

Det præjudicielle spørgsmål

10 Med spørgsmålet ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om udtrykket »det sted, hvor den pågældende forpligtelse er opfyldt eller skal opfyldes«, der benyttes i Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, som grundlag for en speciel kompetence i sager om kontraktforhold, skal fortolkes således, at det henviser til den materielle ret, der finder anvendelse i henhold til lovkonfliktreglerne for den ret, sagen er indbragt for, eller om det skal fortolkes selvstændigt.

11 Indledningsvis bemærkes, at Domstolen så vidt muligt anlægger en selvstændig fortolkning og ikke en fortolkning under henvisning til national ret af de i Bruxelles-konventionen anvendte begreber, således at konventionen får fuld retsvirkning under hensyn til formålene med EF-traktatens artikel 220 EF (nu

artikel 293 EF), som konventionen er udstedt til gennemførelse af (dom af 13.7.1993, sag C-125/92, Mulox IBC, Sml. I, s. 4075, præmis 10).

12 Domstolen har imidlertid udtalt, at ingen af disse to muligheder nødvendigvis udelukker den anden, da et formålstjenligt valg kun kan foretages særskilt for hver enkelt bestemmelse i Bruxelles-konventionen (Tessili-dommen, præmis 11, og dom af 8.12.1987, sag 144/86, Gubisch Maschinenfabrik, Sml. s. 4861, præmis 7).

13 Med hensyn til udtrykket »det sted, hvor den pågældende forpligtelse er opfyldt eller skal opfyldes«, har Domstolen ved flere lejligheder fastslået, at det skal fortolkes således, at det henviser til den lov, der er anvendelig på den omtvistede forpligtelse efter lovvalgsreglerne for den ret, sagen er indbragt for (jf. Tessili-dommen, præmis 13, og Custom Made Commercial-dommen, præmis 26).

14 Med hensyn til arbejdskontrakter har Domstolen ganske vist fastslået, at opfyldelsesstedet for den relevante forpligtelse ikke skal bestemmes under henvisning til den nationale lov, der er anvendelig i henhold til lovvalgsreglerne for den ret, sagen er indbragt for, men derimod på grundlag af ensartede kriterier, som Domstolen skal opstille ud fra Bruxelles-konventionens opbygning og formål (Mulox IBC-dommen, præmis 16), og at disse kriterier fører til, at det afgørende er det sted, hvor arbejdstageren faktisk udfører den med arbejdsgiveren aftalte virksomhed (Mulox IBC-dommen, præmis 20).

15 Den tyske regering, Det Forenede Kongeriges regering og Kommissionen har anbefalet, at den fremgangsmåde, der er anvendt i Mulox IBC-dommen, anvendes generelt på alle kontrakttyper. De har gjort gældende, at Bruxelles-konventionens formål — forudsigelighed om værnetinget, retssikkerhed og ligebehandling af borgerne — taler for, at der opstilles ensartede kriterier, som giver mulighed for, for hver form for kontraktmæssig forpligtelse eller i det mindste for hver kontrakttype, at foretage en selvstændig fastlæggelse af opfyldelsesstedet med henblik på anvendelsen af Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1.

16 Den franske og den italienske regering har anført, at man derimod bør fastholde Domstolens nuværende praksis. Samtidig med, at de anerkender, at anvendelse af lovkonfliktregler til bestemmelse af opfyldelsesstedet kan give anledning til vanskeligheder ved gennemførelsen og kan føre til lidet tilfredsstillende resultater, har de gjort gældende, at en selvstændig fortolkning af begrebet opfyldelsessted kun kan være brugbar for nogle få enkle kontrakter, og at denne løsning er uforenelig med den konstante udvikling, der finder sted i kontraktpraksis inden for den internationale handel. De har tilføjet, at det under hensyn til de mange forskellige andre forslag, der er fremsat, må tilkomme de kontraherende stater, hvis de finder det hensigtsmæssigt, at foretage et valg inden for rammerne af revisionen af Bruxelles-konventionen.

17 I denne henseende bemærkes, at Domstolen i Tessili-dommens præmis 14 begrundede henvisningen til den lov, der finder anvendelse på kontrakten, med henblik på bestemmelsen af opfyldelsesstedet for kontraktmæssige forpligtelser med, at bestemmelsen af opfyldelsesstedet er afhængig af den kontraktsammenhæng, forpligtelsen er en del af, og at der i de enkelte kontraherende staters nationale lovgivninger inden for kontraktretten er store forskelle i opfattelsen med hensyn til opfyldelsesstedet.

18 Derimod er det forhold, at man for arbejdskontrakters vedkommende har opgivet at henvise til den lov, der finder anvendelse på kontrakten, med henblik på fastlæggelsen af opfyldelsesstedet, og at man i stedet har udpeget det sted, som de faktiske forhold, der udgør opfyldelsen af den relevante forpligtelse, refererer sig til, blevet begrundet med denne kontrakttypes særlige karakter (jf. Mulox IBC-dommen, præmis 15), og netop kontrakternes særlige karakter havde allerede været anledningen til, at Domstolen for disse kontrakters vedkommende havde fastslået, at den forpligtelse, der skal tages i betragtning med henblik på anvendelsen af Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, altid er den, der er karakteristisk for sådanne aftaler, dvs. arbejdstagerens forpligtelse til at udføre det aftalte arbejde (jf. bl.a. dom af 26.5.1982, sag 133/81, Ivenel, Sml. s. 1891, præmis 20, og Mulox IBC-dommen, præmis 14).

19 Domstolen har imidlertid bekræftet, at det i tilfælde, hvor disse særlige træk ikke forefindes, hverken er nødvendigt eller hensigtsmæssigt at afgrænse den forpligtelse, som er karakteristisk for kontrakten, og ubetinget tillægge retten på opfyldelsesstedet den stedlige kompetence som opfyldelsesværneting i tvister om alle af kontrakten flydende forpligtelser (dom af 15.1.1987, sag 266/85, Shenavai, Sml. s. 239, præmis 17).

20 Denne fortolkning, såvel med hensyn til opretholdelsen af den almindelige regel for alle kontrakter som den særlige regel, der er udviklet for arbejdskontrakter, er blevet bestyrket ved indgåelsen af konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse af Bruxelles-konventionen, hvorved Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, har fået sin gældende affattelse.

21 Hertil kommer, at der for tiden arbejdes på en revision af Bruxelles-konventionen, og at man i denne forbindelse har gjort opmærksom på de vanskeligheder, der er forbundet med anvendelsen af artikel 5, nr. 1, i bestemmelsens nuværende affattelse, som denne indtil nu er blevet fortolket af Domstolen. Der er blevet fremsat og behandlet en lang række forslag til ændring af bestemmelsen.

22 Desuden er det fremgået af forhandlingerne for Domstolen i denne sag, at der ikke alene er indbyrdes modstridende opfattelser i forholdet mellem på den ene side to regeringer, der i deres indlæg er gået ind for at opretholde den nuværende retspraksis, og på den anden side to andre regeringer og Kommissionen, der har gjort sig til talsmænd for en ny fortolkning, men også væsentlige forskelle mellem de alternative forslag, der er fremsat.

23 Under disse omstændigheder skal det fremhæves, at varetagelsen af hensynet til retssikkerheden er et af Bruxelles-konventionens formål (jf. bl.a. dom af 20.1.1994, sag C-129/92, Owens Bank, Sml. I, s. 117, præmis 32).

24 Retssikkerhedsprincippet kræver bl.a., at kompetenceregler, der fraviger Bruxelles-konventionens hovedregel, f.eks. artikel 5, nr. 1, fortolkes således, at en normalt velunderrettet person nogenlunde kan forudse, ved hvilken ret — ud

over retten i den stat, hvor han har bopæl — han kan blive sagsøgt (dom af 17.6.1992, sag C-26/91, Handte, Sml. I, s. 3967, præmis 18).

25 En fastlæggelse af begrebet opfyldelsessted ud fra arten af det kontraktforhold, forpligtelsen udspringer af, og ud fra omstændighederne i det konkrete tilfælde — som den forelæggende ret har foreslået — forekommer imidlertid med den nuværende affattelse af Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, at være utilstrækkelig til at løse de spørgsmål, som er forbundet med anvendelsen af bestemmelsen.

26 Nogle af de spørgsmål, der vil kunne opstå i denne sammenhæng, herunder fastlæggelsen af den kontraktmæssige forpligtelse, der ligger til grund for søgsmålet, og, i tilfælde hvor der er tale om flere forpligtelser, afgørelsen af, hvilken forpligtelse der er hovedforpligtelsen, vil således vanskeligt kunne løses, uden at man henholder sig til den nationale ret, der finder anvendelse.

27 Heraf følger, at de kriterier, den forelæggende ret har foreslået, ikke fuldstændigt kan fritage den ret, sagen er indbragt for, for at fastlægge, hvilken lov der finder anvendelse på den omtvistede forpligtelse, når den skal træffe afgørelse om sin kompetence i henhold til Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1.

28 I øvrigt har Domstolen, i konsekvens af den store betydning, der i de enkelte landes nationale kontraktret i almindelighed tillægges parternes vilje, fastslået, at hvis de kontraherende parter ifølge den lovgivning, der finder anvendelse, på de heri fastsatte betingelser, kan udpege opfyldelsesstedet for en forpligtelse, uden at der gælder særlige formkrav, er aftalen vedrørende opfyldelsesstedet for forpligtelsen tilstrækkelig til at skabe et værneting på samme sted i henhold til

Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1 (Zelger-dommen, præmis 5), dog på betingelse af, at dette sted har en reel tilknytning til de faktiske kontraktforhold (dom af 20.2.1997, sag C-106/95, MSG, Sml. I, s. 911, præmis 30 og 31).

29 Under disse omstændigheder forekommer det ikke at være berettiget at lade de kriterier, den forelæggende ret har foreslået, træde i stedet for den fortolkning, som Domstolen hidtil har anlagt, og som går ud på, at opfyldelsesstedet skal fastlægges efter den lov, der finder anvendelse på den omtvistede forpligtelse. Denne løsning frembyder også den fordel, at den ret, der har kompetencen, befinder sig på det sted, hvor den pågældende forpligtelse skal opfyldes efter den lov, der finder anvendelse på forpligtelsen. Det er da også hensynet til, at opfyldelsesstedet normalt er det forhold, der stærkest knytter et søgsmål til den kompetente ret, som af hensyn til en hensigtsmæssig påkendelse af tvisten har dannet grundlag for den specielle kompetenceregel i Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, i sager om kontraktforhold (Shenavai-dommen, præmis 18, og Custom Made Commercial-dommen, præmis 12 og 13).

30 Det skal tilføjes, at der ikke er fare for, at den lov, der finder anvendelse ved fastlæggelsen af opfyldelsesstedet, er forskellig, alt efter hvilken ret sagen indbringes for, idet de lovkonfliktregler, der danner grundlag for at afgøre, hvilken lov der finder anvendelse på kontrakten, er gjort ensartede i de kontraherende stater ved konventionen af 19. juni 1980 om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser (EFT L 266, s. 1), som ændret ved konventionen af 10. april 1984 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 146, s. 1), ved konventionen af 18. maj 1992 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 333, s. 1) og ved konventionen af 29. november 1996 om Republikken Østrigs, Republikken Finlands og Kongeriget Sveriges tiltrædelse (EFT 1997 C 15, s. 10).

31 Det må påhvile den nationale lovgivningsmyndighed, som er den eneste, der har kompetencen på dette område, at fastlægge et opfyldelsessted, som er rimeligt såvel ud fra retsplejehensyn som hensyn til en tilstrækkelig beskyttelse af borgerne. I det omfang, hvori dette er tilladt i henhold til national ret, vil retten således også skulle fastlægge opfyldelsesstedet under hensyn til de kriterier, den forelæggende ret har foreslået, dvs. således at det sted, hvor ydelsen er eller skal

erlægges, søges fastlagt ud fra arten af det kontraktforhold, forpligtelsen udspringer af, og omstændighederne i det konkrete tilfælde.

32 Af det anførte følger, at Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, skal fortolkes således, at det sted, hvor forpligtelsen er opfyldt eller skal opfyldes, i bestemmelsens forstand, skal fastlægges efter den lov, der gælder for den omtvistede forpligtelse efter lovkonfliktreglerne for den ret, sagen er indbragt for.

Sagens omkostninger

33 De udgifter, der er afholdt af den franske, den tyske og den italienske regering, af Det Forenede Kongeriges regering og af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN

vedrørende det spørgsmål, der er forelagt af Cour de cassation ved dom af 9. december 1997, for ret:

Artikel 5, nr. 1, i konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse, ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse og ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse, skal fortolkes således, at det sted, hvor forpligtelsen er opfyldt eller skal opfyldes, i bestemmelsens forstand, skal fastlægges efter den lov, der gælder for den omtvistede forpligtelse efter lovkonfliktreglerne for den ret, sagen er indbragt for.

Rodríguez Iglesias Kapteyn Puissochet Hirsch

Jann Moitinho de Almeida Gulmann

Murray Edward Ragnemalm

Sevón Wathelet Schintgen

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 28. september 1999.

R. Grass G.C. Rodríguez Iglesias

Justitssekretær Præsident